

(Sv. Vid župana Dragoslava kod Dobrinja; crkva glagoljaškog samostana sv. Lucije kod Baške na Krku, gdje je bio nađen glagoljski natpis kralja Zvonimira, oko god. 1100; ruševine crkvice na pustom ostrvcu sv. Arhanđelu kod rta Planke).

Vanjštinu ovih crkvice oživljavali su nizovi lezena i slijepih lukova plitko naskočenih na zidnim površinama; a unutrašnjost njihovu resio je brojni i kićeni crkveni namještaj, oltari i baldakini nad oltarima, pregrade što su dijelile svetište rezervirano kleru od prostora crkve namijenjenog pobožnom puku, kropionice i propovjedaonice. Ravne i glatke površine ovog kamenog ili mramornog pokućstva kao i okvire vrata i prozora prekrivaju, poput saga, plitke i plosnate rezbarije. Motivi ovih rezbarija nijesu veličanje božanstva i isticanje njegovih simbola i nije prikazivanje prizora iz biblije i evanđelja. Te rezbarije ne znaju uopće za ljudski lik, nego su čisti ornamenat. U brojnim mada uvijek opetovanim kombinacijama susretamo u njima starokršćanske lozice i križeve, stilizirane palmete i zvijezde, lukove i kuke, pokašto ptice i zvijeri poznate nam sa starokršćanskih skulptura, a ovdje razriješene u paralelne crtice; pa nada sve pletere u raznim oblicima od prostog uzla i pletenice do čitavih mreža isprepletenih trostrukim prutićima. U obilju crkvenog pokućstva i u obilju pleternog ukrasa koji se je često našao i u maloj starohrvatskoj crkvi izbija naivna radost i želja ondašnjih majstora za ukrašivanje.

Sa kršćanskom vjerom prodrila je u naše krajeve ova umjetnost iz susjedne Italije, gdje se je ona tokom VIII vijeka bila formirala evolucijom i pretvorbom kasnoantikne dekoracije. Hrvati su brzo prisvojili i sami izvađali ovu jednostavnu, ali efektanu dekoraciju koja je odgovarala njihovim ondašnjim umjetničkim sposobnostima kao i njihovoj prirodnoj sklonosti svojstvenoj svim primitivnim narodima ka neplastičnom i linearnom ukrašavanju površina. Ove skulpture javljaju se uzduž čitave obale istočnog Jadrana; one prelaze granicu hrvatske države, Neretvu, i ne staju ni pred vratima romanskih gradova. Tokom vremena naši su majstori unijeli u ovu dekoraciju također vlastite crte i varijante. Najoriginalnije su pleterne skulpture u Dalmaciji pri svom izmaku u drugoj polovici XI vijeka, kada se na njima miješaju stari pleterni oblici sa novim motivima romanike, koja u provincijsku konservativnu sredinu Dalmacije prodiše tek malo po malo. U ovim se kasnim pleternim skulpturama ponovno vraćaju mnogi dotada zabačeni klasični motivi; vraća se i ljudski lik, što ga nevješto dlijeto majstora sprva pretvara u linearni crtež. Vanredno je zanimljiva u ovom pogledu mramorna ploča u splitskoj krstionici sa prikazom hrvatskog kralja na prijestolju, do kojega stoji dvorski dostojanstvenik i pred kojim kleči vjerni podanik. Ova je ploča bila dio crkvenog namještaja, što ga je splitskoj katedrali u